

ANDREW ROSSOS, Rusija i Balkan: međubalkanska rivalstva i ruska vanjska politika 1908—1914, Zagreb, Globus, 1992., 285 str.

Djelo »Rusija i Balkan« koncizna je studija o ruskoj vanjskoj politici i međubalkanskom suparništvu u razdoblju od aneksione krize 1908. do izbivanja prvoga svjetskog rata, s posebnim naglaskom na balkanskim ratovima. Izbor teme nosi u sebi obilje događaja koji su ovom prilikom apsolvirani kroz prizmu diplomatske povijesti. Knjigu je napisao kanadski povjesničar sa sveučilišta u Torontu, Andrew Rossos.

Prema autoru, dosadašnji radovi s područja studija balkanske povijesti, koji su nastali na Zapadu, održavali su uglavnom, u skladu s mjestom postanka, poglede iz kuta visoke europske diplomacije velesila (Francuske, V. Britanije, Njemačke, Austro-Ugarske i Italije). Nasuprot tome, nakana je ovoga rada, ne zanemarujući izvore spomenutih velesila, rasvjetljavanje rusko-balkanskih veza kao posljedice prvorazrednog značenja carske Rusije na Balkanskom poluotoku. Uz temeljito raščlanjenu službenu i tajnu rusku građu nisu zaobidjeni ni autentični izvori izravnih balkanskih sudionika u previranjima: Bugarske, Srbije, Grčke, Crne Gore i Rumunjske (ali ne i Turske).

U uvodu (str. 11—15) Rossos ukratko opisuje povijesni tok ruskih interesa na Balkanu, koje je prije svega trebalo promatrati u sklopu »istočnog pitanja«, odnosno rješavanja sudbine turskih posjeda. Proces rastakanja turske države prožiman je različitim interesima, od samih balkanskih država do angažiranih velesila. Kao važnu prekretnicu u shvaćanju ruskoga strateškog pristupa Rossos spominje Berlinski kongres (1878.) na kojemu su moćne europske sile obuzdale samovolju ruske politike na Balkanu. Od tada ruska imperijalna ideja nastoji, uvidjevši nemogućnost samostalnog odlučivanja pri redefiniranju turskih posjeda, ostvariti svoje velike aspiracije u skladu s ostalim uključenim velesilama. S obzirom na raspored i odnos snaga u razdoblju do 1908., balkanskim će prostorom prevladati politika statusa quo između glavnih interesenata Rusije i Austro-Ugarske. Takvom razvoju, situacije pridonijelo je i rusko skretanje prema istočnoj Aziji.

Aneksija BiH (1908.) označuje za Rossosa narušavanje principa ravnoteže u korist Austro-Ugarske, a na štetu Rusije. Opće slabosti Turske očitovale su se u mladoturskom prevratu koji nije ispunio potrebu unutrašnjih reformi na osnovi stvaranja autonomnih upravnih jedinica s obzirom na postojeće narodnosti. Širenju nestabilnosti pridonijelo je i izbijanje talijansko-turskog rata. Stanje stvaranja Turskog Carstva potaknut će balkanske države na akciju. Autor stoji na stajalištu kako je sustav balkanskog savezništva nastao iz želje svake pojedine države za teritorijalnim proširenjem. Sve države sudionice prvoga balkanskog rata prešle su preko međusobnih tradicionalnih razlika i animoziteta koji su ih razdvajali. Stvaranje saveza podupire Rusija. Ruskoj Carevini protuturski blok znači zapreku naspram Austro-Ugarske, što treba povezati i s njezinom trenutnom vojnom slabošću koja joj nameće potrebu odbijanja suparnika s pomoću koalicije manjih zemalja.

Rossos temeljito istražuje uske veze balkanskih država s Rusijom. Za Bugarsku i Srbiju, glavne nosioce čitavog sklopa krhkoga balkanskog savezništva, vjera u veliku »bratsku« Rusiju bit će neograničena. Ruski pak odnos prema dvama

najvažnijim balkanskim čimbenicima zahtijevat će pragmatičnu politiku s pozicije osobnog interesa. Prije ulaska u rat, članice Balkanskog saveza nisu dogovorile podjelu novoosvojenog teritorija, već su sva sporna pitanja prepuštena arbitraži ruskog cara.

Rat protiv Turske ubrzo se transformira iz čisto balkanske u europsku krizu. Postupci Srbije (ulazak njezinih postrojbi u Albaniju) teže, prema autoru, primoravanju Rusije na otvorenu potporu s nadom u provedbu politike *fait accompli*.

Suočena sa stvarnom mogućnošću izbivanja širih sukoba, ruska vlada uzmiče kao i za krize 1908. odbijajući ovaj put srpske zahtjeve za teritorijalni izlazak na Jadran. Ruska formula o nezainteresiranosti velikih sila, tj. prepuštanje balkanskih problema Balkancima, što je prema ruskom ministru Sazonovu značilo političku i gospodarsku emancipaciju Srbije uključujući srpski izlaz na more uz neutraliziranu Albaniju, nije prošla, tako da se Srbija na kraju morala podvrgnuti odlukama velesila na Londonskoj konferenciji 1912.

Rossos zaključuje kako je stvaranjem balkanske protuturske koalicije ruska država dostigla položaj besprimjerne dominacije na Balkanu, no naknadni međubalkanski rat iz 1913. uklanja njezin utjecaj. Iako su balkanske vlade isticale u prvi plan prava vlastitih sunarodnjaka, njihove glavne namjere kretnale su se u smjeru teritorijalnih povećanja, napose u Albaniji i Makedoniji. Rossosovo je mišljenje da se Rusija suprotstavljala ratu zbog slabosti, a kad su izbili sukobi koji su nastali svojevrsnim postupcima balkanskih država, Petrograd je morao stati na stranu svojih tradicionalnih štitičnika.

Rossos je temeljito prikazao slijed postupaka ruske vanjske politike na Balkanu. Ako je ona doživjela neuspjeh, to je zato što je više tražila nego što je mogla. Prema autoru, uzrok je neuspjeha rusko nerazumijevanje nacionalnih suparničtva na Balkanu, odnosno neshvaćanje pravih namjera balkanskih saveznika. To je donekle u protuslovlju s podacima što nam ih daje sam Rossos, koji govore o djelovanju ruskih poklisara, posebice Hartwiga u Beogradu i Nekljudova u Sofiji. Naime, riječ je o diplomatima koji su dobro poznavali situaciju i čiji su glas ozbiljno uvažavale dotične vlade. Osim toga, poznavanje balkanskih prilika potvrđuje ruski pukovnik Romanovski koji crta na karti buduću granicu između Srbije i Bugarske. Petrograd ostaje dosljedno na strani onih koji mu omogućuju zastupanje i očuvanje širih ruskih interesa. Stoga i ne čudi bugarska sudbina, jer umjesto okretanja sporazumu sa Srbijom o Makedoniji, radi zajedničkog dizanja bedema protiv Austro-Ugarske, Bugari prodiru preblizu tjesnacima — u pojas izrazitoga ruskog interesa.

Rossosova studija daje uvid u povijest diplomacije spomenutog razdoblja. Ona izvanredno prikazuje sredstva i načine djelovanja diplomacije, pogotovo vješto taktiziranje i lukavstvo. Punu vrijednost knjizi daje različitost izvora: bibliografija (str. 271—284); manuskripti — tajni naputci ministarstava vanjskih poslova, vladine i službene publikacije neposrednih sudionika (osim Turske), popis memoara, biografija, monografija i općih povijesnih radova.

Iako bi za potpun prikaz cijelog kompleksa međubalkanskih odnosa i utjecaja velesila trebalo opširnije razraditi društvenu i gospodarsku komponentu, ova knjiga svojom kompozicijom, stilom i mnoštvom podataka pruža ugodno osvjetljenje.

Stjepan Matković